

טוב הוא טוב לישראל מפני שזקנו קרח מחמת רוב עושר כו' אמר כן ע"ד כי העושק יהולל חכם:

ועוד בענין תפילות נגד קרבנות התמיד יש לעיין בדברי הלחם משנה פ"ג מה' תפלה ה"ב שכמדומני מסיק שציקר התפלה היא נגד הקטרת ובזה מובנים כמה דברים, וביניהם שיטת המחבר ורמ"א דתפלת המנחה על הלילה ממש, ולא עד ספק חשיכה כמש"כ במשנ"ב, ומבואר כן בשו"ת מהר"מ שי"ק חאו"ח סי' צ"א עיי"ש וכן היה המנהג ברוב [אם לא כל] העולם, לפני שנתפשט ספר המשנ"ב, ויש להאריך בזה ואין פנאי כעת.

בברכת שבתא טבא ובידידות
אשר יעקב וועסטהיים

ואש המזבח תוקד בו התלהבות כמ"ש בשומרים לבקר והמזבח מתרגז על ביטול קרבנות. ובתהלים סימן ע"ג אך טוב לישראל אלהים לברי לבב כי לרשע כל טוב להאבדו ולצדיק לא טוב כל טוב כי ינוכה שם וגם פן וישמן ישורון כו' רק מיעוט טוב אז יפה לו אבל צדיק ורע לו ביותר ח"ו פן יהרהר אבל לחסיד גמור טוב לו זה כי לא יהרהר ושם ימצא הכל. א"ך מיעוט טוב לישראל כשר ויהיה מלת טוב משרת לשתיים אלהים מדה"ד רק לברי לבב שאין מהרהר כו' אבל לרשע טוב לו כל טוב עכ"פ יהיה לו טוב בכאן ולא לירת תרתי גיהנם ומיהו לפעמים גם רשע יש רע לו מאוד וקנאתי בהוללים שלום רשעים אראה לא שלות רשעים רק שלומם התברך בלבבו ואין מתחרט כלל וקנאה לשון חרון אף ומ"ש אסף אך טוב מיעוט

הרב צבי ישי דמן
ירושלים

לכירור מקורו של המג"א בדין תענית כט"ו בשבת

כתב רבינו גרשם מאור הגולה¹ [הובא בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג ח"ד (פראג) סימן ה]: ושאלתם, צבור שבקשו לגזור תענית שני וחמישי ושני ופגעו בתענית ראשון ט"ו לשבת יש לחוש לראש השנה ולדחות התענית או לא.

כן דעתי נוטה שהתענית נדחה לשבת הבאה ואין קובעים תעניות בו שלא מצינו תענית בר"ה כלל, ותנן [ר"ה ב.] 'ארבעה ראשי שנים הם' וכיון דקתני להו בהדי הדדי דומיא דהדדי נינהו. הכי נמי כיון דשאר לית בהו תעניות רביעי נמי לית ליה תענית. ואף על גב דאינהו נמי עדיפי מיניה, כיון דקתני להו בהדי הדדי להא מלתא אידמן להדדי.

[דאי תימא לא בעינן הכירא והא תניא [סוכה נד:] ראש חודש שחל להיות בשבת שיר של ר"ח דוחה של שבת, ואמרינן מאי דוחה לקדם והוינן בה² לקדם שבת תדיר ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, ואר"י לידע שהוקדש החדש בזמנו. ומקשינן כי האי הכירא מי עבדינן, והתניא אברי תמיד של שחר נתנים מחצי כבש ולמטה ולמערב ושל ר"ח נתנים תחת כרכוב המזבח ולמטה, ואר"י לידע שהוקבע החדש בזמנו. ופרקינן תרי הכירא עבדינן דחוי בהאי חזי ודחוי בהאי חזי. השתא ומה התם דזריזים ובמקום זריזים עבדינן תרי הכירא כשאין זריזים אי אפשר דלא למיעבד בה חדא.

1. כך הוא החתימה בדפוס פראג, אמנם במהד' מכון ירושלים תוקן עפ"י כמה מקורות "ריצב"א". 2. בדפוס פראג הישן חסר כל זאת, והושלם עפ"י דפוס לבוב.

וכן אשכחן דילפינן מהדדי [מו"ק ג:] אמר רב אסי אר"י משום רבי נחוניא איש בקעת חוורתן עשר נטיעות וערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני, ואמרינן עלה אמר רב אסי כי גמירי הלכתא דילדה שרי דזקנה אסור בזמן שביהמ"ק קיים, אבל בזמן שאין ביהמ"ק קיים לא. אלמא כיון דגמירי בהדי הדדי ילפינן מהדדי, ושלום.

בהתבוננות בדברי המשיב, ניתן למצוא שני מקורות נפרדים לכך שבט"ו בשבט אין להתענות. א. מכך שנמנה במשנה יחד עם שאר ראשי שנים שבהם אין מתענים, יש ללמוד להשוות דיניהם בזה על אף שיש הבדלים אחרים ביניהם. בנימוק זה הוא עוסק בתחילת דבריו [בקטע המתחיל 'כן'] ובסוף דבריו [בקטע המתחיל 'וכן']; ב. כשם שעושים היכר לראש חודש, מסתבר לעשות היכר לראש השנה לאילנות.

המקור הראשון שהביא יש לומר בו ערבך ערבא צריך, שהרי אי אפשר לקבוע ככלל שאין מתענים בשאר ראשי השנים המנויים במשנה, הואיל ולגבי אחד תשרי שהוא ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות לנטיעה ולירקות יש נידון בפוסקים האם מותר להתענות או לא.

ניתן להסביר כוונתו, שהיות וכל ראשי השנים חלים בראשון לחודש, אשר אין להתענות בו מפאת היותו ראש חודש, יש לדמות את ראש השנה לאילנות - ט"ו בשבט - לשאר ראשי השנים על אף שאינו בראש חודש.

לאופן היסק זה – להשוואת חלק מרשימה לשאר החלקים על אף שאינם דומים בהכרח בענינים אחרים, הביא ראיה בסוף דבריו מעשר נטיעות ערבה וניסוך המים אשר מדמים עשר נטיעות לערבה ולניסוך המים שאינו נוהג אלא בזמן שבית המקדש קיים, וכל זאת אך ורק מחמת שנמנו כאחד.

המקור השני ניכר שהוא קטוע, וגם כך הושלם עפ"י דפוסים שונים ולא זכינו לעיקר הצעת דבריו שיש לעשות היכר שהוא ראש השנה³.

תשובה זו הובאה גם במרדכי במסכת ראש השנה [פ"א רמז תשא] אך הוא אינו מביא אלא את המקור מדמיון לשאר ראשי שנים. וכן בספר תשב"ץ קטן [סימן קי] כתב:

ט"ו בשבט אסור בתענית ובהספד. וצבור שקבלו עליהם ג' ימים בה"ב ופגע תענית הראשון בט"ו בשבט יש לחוש לר"ה שבו לדחות התענית לשבת הבאה שלא מצינו תענית בר"ה. ותנן [ר"ה ב.] ד' ראשי שנים הם באחד בניסן באחד באלול ובא' בתשרי ובא' בשבט דברי ב"ש וב"ה אמרי בט"ו בו וכל דקתני בהדי הדדי אמרינן דומיא דהדדי נינהו הכא נמי כיון דג' מינייהו לית בהו תענית והספד רביעי נמי לא.

ויעויין בהגהות מיימוניות [הלכות שופר פרק א אות א] הדין באיסור תענית באחד בתשרי:

בתשובת ריצב"א כתב דאפילו בט"ו בשבט אין להתענות וצבור שגזרו תענית בשני ובחמישי דוחין תענית זה עד שבת הבאה דלא אשכחן תענית בר"ה. ותו כיון דמתניתין ארבע ראשי שנים בהדי הדדי אידמו נמי להדדי בהא מילתא דכולן שוין דאין להתענות. ע"כ.

וכתב הבית יוסף [סימן תקעב סעיף ג] על דברי ההגה"מ:

ונראה דלאו למימרא דאם התחילו מפסיקין דאטו מי חמיר ט"ו בשבט מתנוכה ופורים דתנן בהו אם התחילו אין מפסיקין אלא היינו לומר דמעיקרא דוחים מלהתחיל להתענות עד שבת הבאה כדי

3. ואף אם נאמר שלאחר ההשלמה אפשר לשלבו במהלך הראשון, בכ"ז מי שאין לנגד עיניו ההשלמה משתכנע בנקל שיש כאן טעם נוסף וכאמור.

♦ מוריה, שנה שלושים וחמש, גליון ד–ו (תיב–תיד), שבט תשע"ז

שלא יתענו בט"ו בשבט. וכן נראה ממה שכתב דין זה במרדכי ריש ראש השנה (סי' תשא) בלשון זה ציבור שביקשו לגזור תענית שני וחמישי ושני ופגע בתענית ט"ו בשבט דעתי נוטה שהתענית נדחה לשבת הבאה ואין קובעין תענית בו שלא מצינו תענית בראש השנה כלל וכו' ומדכתב שביקשו לגזור משמע דדוקא קודם שהתחילו מיירי, וכדפרישית. והגהות מיימוניות נראה שלא חשש לדקדק לכתוב שביקשו לגזור משום דממילא משמע דלא איירו בהתחילו מהטעם שכתבתי.

וכן כתב בשו"ע [שם]:

צבור שביקשו לגזור תענית שני וחמישי ושני, ופגע בתענית ט"ו בשבט, התענית נדחה לשבת הבאה כדי שלא יגזרו תענית בט"ו בשבט שהוא ראש השנה לאילנות. הגה, מיהו אם התחילו להתענות, אין מפסיקין, כמו בראש חדש וחול המועד (ב"י).

מכל אלו הדברים לא מצאנו אלא איסור על תענית ציבור.

והכתב הרמ"א [או"ח תקעג סעיף א]:

מי שיש לו נשואין בחנוכה אין לו להתענות, אבל אם יש לו נשואין בניסן מתענה ביום חופתו, אפילו בר"ח ניסן, מפני שהוא אחד מן הימים שמתענים בהם, כדלקמן סוף סימן תק"פ (הגהות מנהגים וליקוטי מהר"ש).

והכתב המג"א [שם סק"א]:

בניסן מתענה – דאינו אלא מנהג (ב"ח). ונ"ל דה"ה ל"ג בעומר ומר"ח סיון עד שבועות ובימים שבין יוה"כ לסוכות, אבל באסרו חג וט"ו באב ובט"ו בשבט אינו מתענה כיון שמוזכר בגמ' עיין סימן תכ"ט מ"ש.

והרבה מן האחרונים המביאים דברי מג"א אלו מראים מקורו ממה שנפסק במחבר מיסוד דברי רגמ"ה דתענית ציבור אסור בט"ו בשבט מחמת היותו מאחד מראשי השנים. אך דברים אלו לכאורה לא נתנו להאמר, שהרי האין יתכן שבר"ח ניסן יתענה כמבואר ברמ"א ובט"ו בשבט לא יתענה מחמת שדומה לשאר ראשי השנים, הרי אחד מראשי השנים הוא אחד בניסן ובו מצאנו להדיא שמותר להתענות.

ולכן צריך לומר דודאי אין דברי המהר"ם מרוטנבורג אמורים אלא כלפי תענית ציבור שבאמת אין גוזרים בר"ח, ואף באחד בתשרי שיש מן הפוסקים שמותר וראוי להתענות בכל זאת מצד שהוא יום דין, אין גוזרים תענית על הציבור ביום זה, אך תענית יחיד לא מצאנו בו שום התייחסות לגבי ראשי שנים. [אם כי ההגהות מיימוניות מביא את תשובה רגמ"ה להוכיח דבר"ה אין מתענים אפילו ביחיד, אך אי"ז כדעת המחבר שמותר להתענות תענית ציבור בט"ו בשבט כאשר אין זה התחלה, והוא חולק וסובר שאין להתענות בציבור בט"ו בשבט בשום אופן אפי' כבר נגזר התענית מימים ימימה כיון שלא מצאנו תענית בראש השנה, ולשיטתו ודאי שאסור להתענות אף באחד בניסן].

ואם כן מקורו של המ"א אינו מתשובה זו, ושוב אין ברור מה כונתו דכיון שמוזכר בגמ' אין להתענות אפי' תענית יחיד. ולא זו אף זו, שהרי אם יש איסור להתענות ביחיד בט"ו בשבט, כל שכן שאין לקבוע תענית ציבור לכתחילה ביום זה, ומדלא הביא רגמ"ה מקור זה לאיסורו הרי לנו דסבר דתענית יחיד מותר.

ואולי הבין המ"א מתוך דברי המהר"ם בתשובתו נימוק נוסף לאיסור התענית, והוא ההיכר הטעון בראש השנה לאילנות כדאי שידע העם להבדיל ולא לעשר משנה לחברתה. וזאת מדברי רגמ"ה שהעתיק לעיל:

♦ מוריה, שנה שלושים וחמש, גליון ד-ו (תיב-תיד), שבט תשע"ז

[דאי תימא לא בעינן הכירא והא תניא [סוכה נד:] ראש חודש שחל להיות בשבת שיר של ר"ח דוחה של שבת, ואמרינן מאי דוחה לקדם והוינן בה] לקדם שבת תדיר ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, ואר"י לידע שהוקדש החדש בזמנו. ומקשינן כי האי הכירא מי עבדינן, והתניא אברי תמיד של שחר נתנים מחצי כבש ולמטה ולמערב ושל ר"ח ניתנים תחת כרכוב המזבח ולמטה, ואר"י לידע שהוקבע החדש בזמנו. ופרקינן תרי הכירא עבדינן דחזי בהאי חזי ודחזי בהאי חזי. השתא ומה התם דוריזים ובמקום זריזים עבדינן תרי הכירא כשאין זריזים אי אפשר דלא למיעבד בה חדא.

על אף שלפני המג"א לכאורה לא היו המילים המוסגרות, בכ"ז מהמשך לשונו אפשר להבין כונתו. ואדרבא, כאשר לפני הלומד מונח רק הלשון מ'לקדם שבת' ואילך, יש כר נרחב לשער את כוונת המחבר ונקל להניח כי יש כאן מהלך שני לחלוטין, וכמו שנתבאר.

ולפי זה הבין המג"א שכל שאנו צריכים היכר יש מקום לקבוע איסור תענית. ומסתבר שלפי מהלך זה אין לחלק בין תענית יחיד לציבור, ובעוד באחד בתשרי אין מקום לקבוע היכר כיון שקדושת היום ומצוותיו מהווים היכר מספיק לכך שהתחילה שנה חדשה, הרי בט"ו בשבט צריך היכר מחמת היותו יום חול שאין בו שום הברל מיום שלפניו או לאחריו.

וכן באחד בניסן על אף שהוא ראש השנה למלכים ולרגלים כיון שבזמן החורבן לא שייך לא מלכים ולא רגלים, שהרי אין אנו תחת שלטון מלכי ישראל ואף אין לנו בית להקריב בו קרבנות על כן אין אנו צריכים היכר ביום זה.

וכן באחד באלול שהוא ראש השנה למעשר בהמה, אף אי קי"ל כוונתה דת"ק ולא כשי' ר"א ור"ש דר"ה למעשר בהמה הוא באחד בתשרי, בכ"ז כיון דמבואר בגמ' בכורות [נג.] דבזמן הזה בטלוח למעשר בהמה כי היכי דלא לייתו לידי תקלה, שוב אין שייך היכר [סברא זו מצאתי בספר 'עמק ברכה' לגאון ר' אריה פומרנצ'יק זצ"ל הלכות תענית אות ד]4.

ונמצא שאין שייך היכר אלא בט"ו בשבט, ולזה היתה כונת המ"א שלא קיבל את הטענה שאין להתענות בו מחמת היותו ר"ה כיון שכבר נפסק להלכה דבר"ה מותר להתענות תענית יחיד, ואי"ז סותר למה שנפסק להלכה דאין לגזור תענית צבור בט"ו בשבט דודאי תענית ציבור אסור בכל ראשי השנים מחמת היותם יום טוב [וזה שייך אף בזמנינו כיון דאף שבטלו מלכים ורגלים ומעשר בהמה בכ"ז היום עצמו קבוע להיותו יום טוב], ואכן כך הלכה מאחר שכולם הם בראש חודש ולא נצרכה אלא לט"ו בשבט.

אך כדי שיאסר להתענות תענית יחיד אינו אלא משום היכר, וזה אין שייך אלא בט"ו בשבט וכמו שנתבאר.

4. והוא כתבה מצד סברת המהר"ם והמרדכי הידועה שהוא מחמת 'ראש השנה' דכיו"ט הוא, ומחמת כן תמה דמה ההבדל בין שלא בזמן הבית לבין בזמן הבית למי שלא היו לו בהמות. אך לדברינו יבוא על נכון, דודאי 'ראש השנה' שייך אף שלא בזמן הבית ומחמת כן אסור לקבוע תענית ציבור [אם כי כבר אסור מצד ר"ח], אך תענית יחיד אין האיסור אלא מצד ההיכר וזה אין נוגע בזמנינו.

♦ מוריה, שנה שלושים וחמש, גליון ד-ו (תיב-תיד), שבט תשע"ז